

ПРОГРАМА
вступного іспиту зі спеціальності
032 «Історія та археологія»
для вступників на навчання в аспірантурі

РОЗДІЛ I. Вступ. Історія та археологія України як наука та навчальний предмет

Історія як наука. Специфіка історичного пізнання. Методологія і методи дослідження минулого. Предмет і завдання курсу історії України. Історія України в контексті світової історії. Місце історії України в системі фахової підготовки історика. Міжпредметні зв'язки при вивченні історії України. Проблеми періодизації історії України. Характеристика головних періодів історії України. Значення курсу — Історія України для фахової підготовки і виховання громадянської позиції. Основні етапи та проблеми історіографії історії України. Головні джерела з історії України.

Археологія як самостійна наука, її визначення. Місце археології серед інших історичних дисциплін. Предмет археології. Об'єкт археології. Своєрідність вивчення історичного минулого в археології. Специфіка археологічного знання. Значення і роль археології в освіті та вихованні молоді.

Археологічні джерела та їх специфіка у пізнанні минулого. Артефакт. Археологічна пам'ятка. Археологічний комплекс. Археологічний об'єкт. Археологічна знахідка. Археологічні скарби. Основні види археологічних джерел. Стародавні поселення і поховання. Культові пам'ятки. Виробничі об'єкти. Технічні об'єкти. Мегалітичні споруди. Петрогліфи, печерний живопис. Поняття категорії «археологічна культура». Процес формування категорії. Визначення категорії. Зміст археологічної культури. Назви археологічних культур. Культурно-історичні області. Археологічна періодизація і хронологія, як важливий інструмент у вивченні далекого минулого. Історія формування археологічної періодизації. Сучасна археологічна періодизація. Співвідношення історичних та археологічних епох.

РОЗДІЛ 2. Історія та археологія України з найдавніших часів

Найдавніші археологічні пам'ятки на території України. Первісні люди на українських землях. Неолітична революція. Трипільська культура. Археологічні культури міді-бронзи на території України.

Кам'яний вік. Початок заселення первісною людиною території сучасної України. Загальна характеристика ашельської епохи. Способи виготовлення найдавніших кам'яних знарядь праці. Ашельська стоянка поблизу с. Королеве в Закарпатті.

Загальна характеристика мустьєрської епохи. Мустьєрські стоянки Кийк-Коба в Криму та Молодова-1 в Чернівецькій області. Вдосконалення способів виготовлення кам'яних знарядь праці, зміни в господарюванні первісної людини.

Загальна характеристика пізнього палеоліту. Прогрес у розвитку виготовлення кам'яних знарядь праці. Мізинська стоянка на Чернігівщині. Найдавніші наземні житлові будівлі. Перші пам'ятки первісної релігії та мистецтва.

Загальна характеристика мезолітичної епохи. Криза мисливського господарства, розвиток рибальства і збиральництва. Широке застосування нової зброї – лука і стріл. Зміни у асортименті кам'яних знарядь праці. Стоянка Мурзак-Коба в Криму. Найдавніші поховання людей.

Загальна характеристика неоліту. Криза кременної індустрії виготовлення знарядь. Нові способи обробки каменю, спроби розширення сировинної бази.

Криза старих способів господарювання. Поява і поширення скотарства і землеробства. Початок господарської спеціалізації серед колективів стародавніх людей. Поява керамічного посуду, плетіння і ткацтва, сіток, човна. Найвідоміші неолітичні пам'ятки України.

Мідний вік. Загальна характеристика мідного віку. Основні археологічні культури мідного віку на теренах України. Трипільська культура, її хронологія та періодизація. Трипільські поселення і житлові будівлі. Трипільські «протоміста». Матеріальна культура, господарство, релігійні вірування носіїв трипільської культури. Поховання трипільців. Лендельська, середньостогівська, ямна культури: кераміка, знаряддя праці, господарство.

Бронзовий вік. Загальна характеристика бронзового віку. Бронзолivarне ремесло. Зміни у господарській діяльності. Культури шнурової кераміки Прикарпаття та Волині, катакомбна, білогрудівська, зрубна, бондарихинська культури Подніпров'я, їх поховальний обряд, кургани-святилища, керамічний посуд, бронзолivarне ремесло, перші сліди чорної металургії в Україні виробили з бронзи, каменю та кісток тварин. культура, її поселення, господарство. Особливості поховального обряду.

Племена кіммерійців, таврів, скіфів, сарматів. Кіммерійська доба раннього залізного віку. Поняття «ранній залізний вік» і його зміст. Історичні передумови освоєння людством чорного металу. Процес опанування залізом у Європі. Перші осередки чорної металургії на території України. Зародження і розвиток ковальства. Революційна роль освоєння заліза в соціально-економічному розвитку стародавніх народів. Періодизація епохи раннього залізного віку. Хронологія та проблеми етнокультурної ідентифікації пам'яток кіммерійців.

Чорноліська культура, її ареал і хронологія. Укріплені та неукріплені поселення, традиції житлобудування. Посуд та інші керамічні вироби. Бронзолivarне ремесло, обробка заліза. Ремісничі скарби.

Перші протодержавні утворення. Степова Скіфія і Сарматія. Короткі історичні дані про скіфів у степах Північного Причорномор'я і Приазов'я. Поселення і городища скіфів. Кам'янське поселення на Дніпрі. Матеріальна культура і господарство скіфів. Поховальні традиції та пам'ятки скіфів. Могили рядового скіфського населення та кургани скіфської знаті. Мельгуновський курган. Курган Куль-Оба. Курган Чортомлик. Курган Солоха. Мелітопольський курган. Курган Товста Могила. Курган Огуз.

Сарматська культура, її періодизація. Обряд поховання у сарматів. Курган Соколова Могила. Поховання біля села Пороги на Вінниччині. Господарство і побутова культура сарматів. Сарматська зброя, спорядження бойового коня.

Сарматські «амазонки». Лісостеп Правобережної України в скіфську добу. Придніпровська група пам'яток у басейнах річок Рось і Тясьмин. Загальна характеристика городищ та їх фортифікаційних споруд. Житлові та господарські будівлі. Трахтемирівське городище. Мотронинське городище. Характеристика не укріплених поселень. Обряд поховання, характеристика ґрунтових та курганных могильників. Східноподільська група пам'яток у басейні середньої течії Південного Бугу.

Характеристика городищ. Немирівське городище, його оборонні споруди, житлові та господарські будівлі. Поховальні пам'ятки регіону. Курган поблизу с. Еллінці та с. Новоселиця. Західноподільська група пам'яток, її територіальні межі.

Характеристика городищ. Характеристика не укріплених поселень. Курганні могильники. Обряд поховання. Матеріальна культура. Волинська група пам'яток, її територіальні межі. Характеристика поселень. Поховальні пам'ятки. Характеристика обряду поховання. Матеріальна культура.

Античні міста-держави в Північному Причорномор'ї. Антична цивілізація та її вплив на подальший розвиток України. Історія України у працях античних вчених.

Перше античне поселення на острові Березань. Матеріальна культура Березанського поселення. Культурні пам'ятки, акрополь, поховальна обрядовість.

Херсонес, Ольвія, Пантікапей, основні етапи історичного розвитку. Планування міст, оборонні споруди. Садиби і житла, громадські та культурні споруди, агора, теменос. Некрополі та поховальні традиції.

Давні слов'яни Історіографія та джерельна база теми. Археологічні пам'ятки та найдавніші писемні згадки про слов'ян. Пліній Старший, Тацит, Птолемей, Прокопій Кесарійський, Йордан, Маврикій Стратег. Основні теорії та етапи слов'янського етногенезу. Зарубинецька, липицька, зубрицька, переворська, черняхівська культури: хронологія і ареали поширення, характеристика поселень, традиції житло будівництва, аграрне господарство, залізобудівне і бронзоліварне ремесло, керамічне виробництво.

Велике переселення народів і зміна етнічної карти Євразії. Передумови утворення державності у східних слов'ян. Антський племінний союз. Боротьба з готами, гунами, аварами. Війни слов'ян з Візантією.

Розділ 3. Історія та археологія середньовічної України

Генезис українського етносу. Протодержавні утворення східних слов'ян у VIII-IX ст. Лука-Райковецька та Пеньківська, Волинцівсько-роменська культури та їх етнічна приналежність. Характеристика поселень і житлових будівель. Грунтові могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, зброя, прикраси.

Київська держава. Історіографія та джерельна база теми. Передумови утворення Київської Русі. Норманська теорія. Походження терміну «Русь». «Норманська та хазарська» теорії виникнення Київської держави і їх оцінки.

Загальна характеристика археологічних пам'яток часів Київської держави. Розвиток ремесла, торгівлі, міст.

Внутрішня та зовнішня політика перших київських князів (Олега, Ігоря, Ольги, Святослава). Володимир Святославович. Хрещення Русі та його історичне значення. Культура Київської держави. Місце та роль Київської держави в історії українського народу. Причини роздроблення Київської Русі. Ослаблення влади великого князя Київського. Боротьба Володимира Мономаха за державну єдність Русі. Посилення процесу роздроблення після його смерті. Розвиток воєнної справи в Україні за княжої доби (IX-XIV ст.) Організаційна структура руського війська IX-XIV ст.

Галицько-Волинське князівство (XII – друга половина XIV ст.) Історіографія та джерельна база теми. Володимирко. Ярослав Осмомисл. Роман Мстиславович. Об'єднання Галичини і Волині в одне Галицько-Волинське князівство. Данило Галицький. Галицько-Волинський літопис як основне джерело цього періоду.

Проблема Золотої Орди в історіографії. Спроба Данила Галицького організувати антиординську коаліцію держав.

Геополітична ситуація в Східній Європі в XIV ст. Посилення Великого князівства Литовського і включення до його складу Волині, Київщини, Чернігівщини, Новгород-Сіверщини, Переяславщини і Поділля. Битва на Синіх Водах (1362 р.). Політика литовських князів на українських землях. Захоплення Галичини Польщею, Закарпаття Угорщиною, Північної Буковини Молдавією. Кревська унія.

Розгром німецьких хрестоносців під Грюнвальдом. Посилення влади литовських феодалів в Україні за князювання Вітовта. Ліквідація удільних князівств. Зміцнення Великого князівства Московського та його боротьба з Литвою за Сіверську землю. Напади татар і турків на українські землі.

Міста. Магдебурзьке право. Формування панщинно-фільваркового господарства. Устава на волоки. Руйнування общини. Юридичне оформлення кріпосного права. Литовські статuti.

Походження, джерела і час виникнення українського козацтва. Причини, час і місце заснування Запорізької Січі. Виникнення реєстрового козацтва. Місце козаків у охороні південних рубежів країни. Військове мистецтво запорозьких козаків. Українська культура в другій половині XIV – першій половині XVI ст.

Розділ 4. Україна на порозі нової доби

Політичне та соціально-економічне становище українських земель у складі Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.). Люблінська унія та її наслідки. Утворення Речі Посполитої. Адміністративно-політичний устрій.

Соціально-економічний та культурний розвиток України. Сільськогосподарське виробництво. Категорії селян. Посилення панщини. Міста. Розвиток ремесла, промислів і торгівлі. Поява підприємств мануфактурного типу. Стан освіти. Початок книгодрукування в Україні. Братські школи. Острозька школа. Києво-Могилянська колегія. Письменники-полемісти. Усна народна творчість. Відтворення літописання: Густинський, Острозький та Львівський літописи. Удосконалення озброєнь. Поява вогнепальної зброї. Основні типи військових формувань в Україні у XIV-XVII ст.

Соціальний і національно-релігійний гніт в Україні. Братства та їх роль у боротьбі проти польсько-шляхетського наступу й католицизму. Брестська церковна унія 1596 р. Боротьба проти унії. Посилення козацтва у другій половині XVI ст. Запорізька Січ – козацька республіка. Виділення козацтва в окремий суспільний стан і перетворення його на велику суспільно-політичну силу. Гетьман П.Конашевич-Сагайдачний та висвітлення його діяльності в українській історіографії. Хотинська війна. Козацько-селянські повстання під проводом К. Косинського та С. Наливайка. Наступ магнатів і шляхти на козацькі права і вольності. Козацько-селянські повстання 20-30-х років XVII ст. Ординація 1638 р. Озброєння запорізьких козаків. Військова організація Запорізької Січі. Гетьман П.Конашевич-Сагайдачний і реорганізація козацького війська. Козацький флот на Чорному морі наприкінці XVI – початку XVII ст. Воєнне мистецтво запорізьких козаків.

Українська національно-визвольна революція середини XVII ст. Богдан Хмельницький. Перемоги під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями. Облога Львова і Замостя. Розроблення Б.Хмельницьким української державної ідеї. Зборівський договір. Битва під Берестечком. Білоцерківський договір. Битва під Батогом та її наслідки. Жванецька кампанія. Зародження Української козацької держави, її територія та адміністративно-територіальний устрій. Органи влади та судочинства. Гетьман Б.Хмельницький і розвиток воєнного мистецтва. Принципи комплектування української армії у XVII ст. Переяславська Рада 1654 р. і Березневі (Московські) статті 1654 р. та їх оцінки в історіографії. Головні підсумки

національно-визвольної революції середини XVII ст. Збройні сили Української козацької держави XVII ст.

Українська козацька держава (друга половина XVII- друга половина XVIII ст.). Становище в Україні після смерті Б.Хмельницького. Гетьман І.Виговський. Гадяцький договір. Початок Руїни. Гетьман Ю.Хмельницький та його політика. Розкол України на Лівобережжя та Правобережжя. Чорна Рада. Гетьмани І.Брюховецький та П.Тетеря. Україна у політичних планах Росії, Речі Посполитої, Туреччини і Криму. Андрусівське перемир'я з розчленування України. Гетьман П.Дорошенко та його політика. Спустошення Правобережжя. Гетьмани Д.Многогрішний та І.Самойлович. Чигиринські походи 1677-1678 рр. та їх провал. Ліквідація гетьманства на Правобережжі. Організаційна структура та озброєння української армії XVII ст. Старшина та її функції. Військові ранги українського козацького війська. Військові відзнаки українського козацького війська.

Гетьман І.Мазепа. Зміцнення становища козацької старшини. Посилення тиску царського уряду на Українську козацьку державу. Таємна дипломатія І.Мазепа. Полтавська битва та її наслідки. П.Орлик та його конституція.

Запорізька Січ. Слобідська Україна (друга половина XVII – XVIII ст.). Зруйнування Чортомлицької Січі. Кам'янецька та Олешківська Січі. Заснування Нової Січі. Військова структура і адміністративне управління.

Утворення Першої Малоросійської колегії. Наказний гетьман П.Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Гетьман Д.Апостол. Внутрішні реформи. Правління гетьманського уряду. Гетьман К.Розумовський.

Ліквідація російським урядом гетьманства. Друга Малоросійська колегія. Знищення полково-сотенного та судового устрою на Лівобережжі. Введення загальноімперської системи правління. Закріпачення селянства. Історичне значення Української козацької держави.

Ліквідація Запорозької Січі. Задунайська Січ. Утворення Чорноморського козацтва. Переселення козаків на Кубань. Заселення Слобідської України. Підпорядкування української церкви Москві. Загальна характеристика розвитку української культури. Освіта і друкарство. Наука. Розвиток літератури. Г. Сковорода. Музика. Архітектура і образотворче мистецтво. Усна народна творчість.

Гайдамацький рух, його причини, характер, розмах. Коліївщина. М.Залізняк та І.Гонта. Рух опришків. О.Довбуш.

Розподіл українських земель між Російською та Австрійською імперією в другій половині XVIII ст. Російсько-турецькі війни другої половини XVIII ст. і включення Північного Причорномор'я та Криму до складу Російської імперії. Заселення Півдня України та господарське освоєння причорноморських земель.

Розділ 5. Українські землі в XIX – на початку XX ст.

Адміністративний устрій та соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії в першій половині XIX ст. Початок промислового перевороту та зародження великої фабрично-заводської імперії. Розвиток мануфактур і ремесел. Торгівля, шляхи сполучення та транспорт. Участь українського народу у війні 1812 р. та російсько-турецьких війнах першої половини XIX ст. 3

Вплив польського повстання 1830-1831 рр. на Україну. Початок українського відродження. Кирило-Мефодіївське товариство: створення, склад, ідеологія, програмні документи. Т. Шевченко в українському національному русі.

Адміністративний устрій та соціально-економічний розвиток українських земель у складі Австрійської імперії в першій половині XIX ст. Руська трійця. Події революції 1848-1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська рада. Скасування панщини.

Зародження професійної освіти. Університетська освіта. Природничі та гуманітарні науки. Культурно-освітні заклади. Розвиток української літературної мови. Нова українська література. Т. Шевченко. Театральне мистецтво і музика. Архітектура. Скульптура. Образотворче мистецтво. Усна народна творчість.

Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст. Кримська війна і Україна. Маніфест і Положення 19 лютого 1861 р. Особливості селянської реформи в різних районах України. Реформи 60-70-х років: земська, судова, міська, фінансова, військова. Історичне значення реформ.

Будівництво залізниць. Створення Донецько-Криворізького промислового району. Політика царського уряду в українському питанні. — Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський акт 1876 р. Створення Революційної української партії (РУП). Український національний рух в історіографії. Робітничий рух. Перші соціал-демократичні організації.

Українські землі у складі Російської імперії на початку XX ст. Економічна криза 1900-1903 рр. Робітничий рух. Загострення аграрного питання. Масові селянські виступи. Україна в демократичній революції 1905-1907 рр. Товариство українських поступовців. Українське питання в Державній Думі. Робітничий і селянський рух.

Українські землі в складі Австро-Угорської імперії в другій половині XIX - на початку XX ст. Початок масової трудової еміграції на Американський континент. Життя української діаспори за океаном. Москвофіли і народовці. Виникнення українських партій у краї. Кооперативний рух. Діяльність українських делегатів у Галицькому сеймі, Австрійському парламенті. Діяльність Просвіти. Наукове товариство імені Шевченка.

Перша світова війна і українське питання. Спілка визволення України. Українські січові стрільці. Военні дії на території України. Наслідки війни в Україні.

Розділ 6. Українська національна революція 1917-1921 рр.

Лютнева демократична революція і Україна. Утворення Центральної Ради. М. Грушевський. І Універсали Центральної Ради. Проголошення автономії, незалежності України. Мирний договір УНР з країнами Четверного союзу. Зайняття німецькими та австро-угорськими військами України. Місце Центральної Ради в історії України і причини її поразки.

Українська держава за гетьманування П. Скоропадського. Директорія. Відновлення Української Народної Республіки. С. Петлюра. В. Винниченко. Друга війна УНР і Радянської Росії.

Діяльність більшовиків з утвердження монопольного панування в суспільстві. Політика воєнного комунізму.

Утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 р. Війна з Польщею. Варшавський договір С. Петлюри з Ю. Пілсудським. Радянсько-польська війна 1920 р. Ризький мир. Перший і Другий зимові походи армії УНР.

Розділ 7. Україна у міжвоєнний період та під час Другої світової війни (1921-1945 рр.)

УСРР у період здійснення нової економічної політики (1921- 1928 рр.). Перехід до нової економічної політики. Ліквідація селянського повстанства. Голод 1921-1923 рр. Вхідження УСРР до складу СРСР. Відбудова народного господарства на принципах непу. Національно-державне будівництво. Українізація: її мета та труднощі. Прискорена індустріалізація і насильницька колективізація.

Масові репресії 1930-х рр. в Україні. Здійснення індустріалізації в Україні в історіографії. Історіографія колективізації в Україні. Голодомор 1932-1933 рр. в історіографії. Доля українізації в 1930-і рр. і „розстріляне відродження в історіографії.

Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921-1939 рр.). Організація українських націоналістів. Карпатська Україна. Прогресивна преса, письменники, вчені у суспільно-політичному і культурному житті західноукраїнських земель.

Початок Другої світової війни та радянська Західної України (1939-1941 рр.). Окупаційний режим в Україні та колаборація. Проста людина в умовах війни. Трагедія Голокосту.

Партизанські загони та з'єднання на території СРСР, їх організаційна структура, керівництво, тактика боротьби. С.Ковпак, О.Федоров, О. Сабуров та інші.

Боротьба українського народу за національне визволення в період Другої світової війни. ОУН за відновлення самостійної Української держави (1939-1940 рр.) – УПА, її характер та цілі боротьби. Організація УПА, її структура, командування. Тактика УПА, підготовка її військових кадрів. Озброєння та господарське постачання УПА.

Внесок України у перемогу антигітлерівської коаліції. Втрати України у війні. Герої України. Кримська (Ялтинська) конференція про східний кордон Польщі. Вхідження Закарпаття до складу УРСР.

Розділ 7. Україна у другій половині 1940-х – на початку 1990-х рр.

Зміни в територіальному обширі України та післявоєнна відбудова народного господарства УРСР. Насильницька колективізація в західноукраїнських землях. Голодомор 1946-1947 рр. Тимчасова лібералізація політичного життя в 1953-1964. Зміст хрущовської «відлиги»: причини, хід, наслідки. Народне господарство УРСР в 1953-1964 рр. Соціальний сектор та матеріальний рівень життя населення в 1953-1964 рр. Культура та наука УРСР в лещатах ідеології в 1946-1953 рр. Культура в УРСР в другій половині 1950-х – першій половині 1960-х років. «Відлига» в літературі та мистецтві. Явище «шістдесятництва»: загальна характеристика. Лібералізація культурного життя: послаблення ідеологічного тиску та вибіркоче повернення репресованих імен в літературний обіг.

Народне господарство УРСР у складі єдиного народногосподарського комплексу СРСР. Реформа Лібермана-Косигіна 1965 р. Причини провалу економічних реформ. Соціальний сектор в 1964-1985 рр. Перехід до загальної середньої освіти. Засоби ідеологічного і політичного впливу на інтелігенцію. Русифікація освіти й культури.

Суспільство «доби застою»: ілюзія стабільності і подвійна мораль. Ключові постаті «доби застою». Дисидентський рух та повсякденний спротив в УРСР. Самвидав. Неофіційна музична культура. Молодіжна субкультура та ін.

Перебудова та переростання перебудови в антикомуністичну демократичну революцію. Поглиблення системної кризи радянського суспільства. Катастрофа на ЧАЕС. Поняття «гласності». Поява «неформальних організацій». Вільні вибори 1989-1990 рр. в органи радянської влади. Поява політичних партій. Народний рух України. Серпневий (1991 р.) заколот і його провал. Заборона Компартії України. Проголошення Акта незалежності України. Результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР. Утворення СНД.

Розділ 8. Україна в 1991 – 2016 рр.

Економіка 1991-2016 р. Причини економічної кризи 1990-х років, затримки ринкових реформ. Поняття «перехідної економіки», «приватизації економіки». Труднощі на шляху роздержавлення економіки. Обставини і джерела формування олігархічних груп, шляхи нагромадження капіталу «нових багатих». Включення населення у ринкові відносини, зростання малого й середнього бізнесу та його форми. Зміна ціннісних орієнтацій та моральних критеріїв, кримінальні угруповання та кримінальні війни середини 1990-х рр. і поступове приборкання криміналітету.

Відновлення Української держави та її Збройних Сил. Проблеми реформування сучасної української армії та її головні етапи (програма реформування Збройних Сил України та перспективи їх розвитку). Збройні Сили України на сучасному етапі, їх склад, чисельність, організація та озброєння. Військова освіта в незалежній Україні. Участь Збройних Сил України в локальних конфліктах, взаємостосунки НАТО.

Політичне життя в Україні в 1991-2016 рр. «Багатовекторність», її переваги та вади. Україна в міждержавних об'єднаннях та в міжнародних організаціях. Україна і міжнародні організації. Участь України у миротворчій діяльності. Реалізація відносин стратегічного партнерства України. Внутрішні реформи як умова європейського майбутнього України. Суспільство України в 1991-2016 рр.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Апанович О. Гетьмани України і кошові ота-І мани Запорізької Січі. — К., 1993.
- Археологія України: Курс лекцій. - Київ: Либідь, 2005.
- Археологія Української РСР. – В трьох томах. – Київ: Наукова думка, 1971, 1975. (Російською мовою: К., 1985, 1986).
- Баран В. Давні слов'яни. — К., 1998.
- Боевой путь Советских Вооруженных Сил. М., 1961.
- Бойко О. Історія України. — К., 2011.
- Борисенко В. Курс української історії. — К., 1997.
- Брицький П. Україна у Другій світовій війні (1939—1945 рр.). — Чернівці, 1995.
- Бунятян К., Мурзін В., Симоненко О. На світанку історії. — К., 1998.
- Варан В. Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946—1980-ті рр.). — К., 1999.
- Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник. – К.: Вища школа, 1994.
- Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник. – Тернопіль: Внезапність в наступательних операціях Великої Отчественной войны. М., Наука, 1986.
- Военная история и современность. М., ИВИ. 1971.
- Военно-технический прогресс и Вооруженные Силы СССР. Анализ развития вооружения, организации и способов действий. М., Воениздат, 1982.
- Володарі гетьманської булави: Історичні портрети. — К., 1995.
- Вооруженные силы Японии. История и современность, М., Наука, 1985.
- Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах 1917-1940 гг. М., Воениздат. 1965.
- Вопросы тактики в советских военных трудах 1917-1940 гг. М., Воениздат. 1970.
- Воронов І., Пилявець Ю. Голод 1946—1947 рр. — К., 1991.

- Вторая мировая война. Краткая история. М., «Наука», 1984.
- Гетьмани України: Історичні портрети. — К", 1991.
- Голобуцький В. Запорозьке козацтво. — К., 1994.
- Голод 1921—1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. — К., 1993.
- Голод 1932—1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — К., 1990.
- Грабовецький В. Олекса Довбуш. — Л., 1994.
- Гражданская война в СССР. В 2-х томах. Т.1. М., Воениздат, 1980.
- Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX—XX ст. — К., 1996.
- Грушевський М. Ілюстрована історія України. — К., 1990.
- Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн, — К., 1991—1999.
- Грушевський М. Новий період історії України. — К., 1992.
- Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії. — К., 1993.
- Гуржій О., Чухліб Т. Гетьманська Україна. — К., 1999.
- Давня історія України. В трьох томах. - Київ, 1997-1999.
- Давня історія України: У 2 кн. / П. Толочко (кер. авт. кол.), Д. Козак, С. Крижицький та ін. — К., 1995.
- Дорошенко Д. Нарис історії України. — Л., 1991.
- Енциклопедія історії України: В 5 т. / Ред-кол.: В. Смолій (голова) та ін. — К., 2005.
- Етнічна історія давньої України. - Київ, 2000.
- Західноукраїнська Народна Республіка. 1918—1923. Ілюстрована історія. — Л.; Івано-Франківськ: Манускрипт, 2008. — 524 с: іл.
- История второй мировой войны 1939-1945 гг. В 12-ти томах. М., Воениздат. т.1-12. 1973-1982.
- История первой мировой войны 1914-1918. В 2-х томах. Т. 1-2. М., Наука, 1975.
- Історія України / Кер. авт. кол. Ю. Зайцев. — Л., 1996.
- Історія України в особах: IX—XVIII ст. — К., 1993.
- Історія України в особах: XIX—XX ст. — К., 1995.
- Історія Українського Війська. Крип'якевич І. Львів, Світ, 1992.
- Какурин Н. Стратегический очерк гражданской войны. М., Л., 1926.
- Калініченко В., Рибалка І. Історія України: Підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів. — Х." 2004.
- Коваль М. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939—1945 рр.). — К., 1999.
- Колективізація і голод на Україні (1929—1933): 36. документів і матеріалів. — Км 1993.
- Конквест Р. Жнива скорботи. — К., 1993.
- Конституція України. — К., 1996.

- КОРОТКОВ И.А. История советской военной мысли. Краткий очерк 1917 – июнь 1941, М., Наука, 1980.
- Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. — Париж; Нью-Йорк; Лм 1993.
- Котляр М. Галицько-Волинська Русь. — К., 1998.
- Крижацький С, Зубар В., Русява А. Античні держави Північного Причорномор'я. —К., 1998.
- Крип'якевич Гнатевич В., Стефанів З. та ін. Історія українського війська. — Л., 1992.
- Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. — Л., 1990.
- Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. — К., 1984.
- Крип'якевич І. Історія України. — Л., 1990.
- Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921—1939 рр.). — К., 1999.
- Лазарович М. І було пекло на землі... Голодомор 1932—1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки. — Т., 2008.
- Лазарович М. Історія України: Навч. посіб. — К., 2008.
- Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. — Т., 2005.
- Лазарович М. Разом нас багато... —Т., 2005.
- Литвин В. Історія України: Підручник. — К., 2010.
- Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. — Л., 1995.
- Люденфорф. Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг. М., Госполитиздат.
- Мірчук Н. Українська-Повстанська Армія 1942-1952, Львів, 1991.
- Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942—1952: Документи і матеріали. — Л., 1991.
- Навчальна книга – Богдан, 2004.
- Наполеон/ Избранные произведения. М., Воениздат, 1958.
- Новітня історія України (1900—2000): Підручник / Л. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Дрожжин та ін. —К., 2000.
- Отечественная артиллерия. 600 лет. М., Воениздат, 1968.
- Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. Ч. 1—3. — Л., 1994-1999.
- Полонська-Василенко Я. Історія України: У 2 т. — К., 1992.
- Проблема ОУН-УПА. Звіт робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. — К., 2004.
- Рубльов О., Реєнт О. Українські визвольні змагання 1917—1921 рр. — К., 1999.
- Русина О. Україна під татарами і Литвою. — К., 1998.
- Русская военная мысль: Конец XIX – начало XX вв. /под ред. Жилина П.А./ М., Наука, 1982.
- Русско-Турецкая война 1877-1878 гг. М., Воениздат. 1977.
- Сарбей В. Національне відродження України — К., 1999.
- Свечин А.А. Эволюция военного искусства. М., Госиздат. 1927-1928.
- Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. — К., 1996.

- Словник-довідник з археології. – К.: Наукова думка, 1996.
- Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648—1676 рр.). — К 1999.
- Субтельний О., Україна: історія. – К., 1991
- Сулима-Камінський. Історія Речі Посполитої. – К., 2012.
- Сун-цзы. Трактат о военном искусстве. М., Воениздат. 1955.
- Терський С. В. Історія Луцька у 3-х томах.—Т. 1: Лучеськ Х–ХV ст.—Львів, 2007.
- Терський С. В. Княже місто Володимир.— Львів, 2010.
- Терський С. В. Історія археології та історичного краєзнавства Волині.— Львів, 2010.
- Терський С. В. Археологія доби Галицько-Волинської держави.— Київ, 2014.
- Толочко О., Толочко П. Київська Русь. – К., 1998
- Трощинський В., Шевченко А. Українці в світі. – К., 1999
- Фрунзе М.В. Избранные произведения, М., Воениздат. Т. 2, 1957.
- Цезарь Ю. Записки Юлия Цезаря и его продолжателей с Галльской, о гражданской войне, об Александрийской войне, об африканской войне. М., АН СССР, 1948.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія
- Шумихин В.С. Советская авиация 1917-1941 гг. М., Наука. 1986.
- Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3 т. – К., 1990-1991
- Яковенко Н. М. Вступ до історії = An Introduction to History" – Київ : Критика, 2007.
- Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття". - Київ: Генеза, 1997. •
- Яковенко Н. М. Паралельний світ : Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI - XVII ст. – Київ: Критика, 2002.
- Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна". – Київ: Наукова думка, 1993.